

„...ne deklaráljanak mesterségesen ellenfélnek...”

Hajnal István levelezéséből halála 50. évfordulója alkalmából

Attól a pillanattól, hogy a *Szabad Nép* 1949. szeptemberi számában, a szerző nevének a feltüntetése nélkül megjelent *A Válasz a lejtőn* című cikk, nyilvánvalóvá vált, hogy az 1944–47 közt a Pázmány Péter Tudományegyetem bölcsészkarai dékáni tisztét ellátó historikust hamarosan súlyos megpróbáltatások érik majd. Andics Erzsébet már hónapokkal korábban nyíltan a reakciós történészek zászlóvivői közt emlegette Hajnalt, aki egy októberben megfogalmazott (végül azonban nem postázott), Révaihoz szóló levelében kérte is: mentse fel őt a miniszter az egyetemi oktatói munka alól egy évi időtartamra és engedélyezze számára ez időben a kutatómunkát. A dolgok idővel oda fajultak, hogy 1950 szeptemberében Hajnal indokoltan látta beadni nyugdíjaztatás iránti kérelmét. S ezzel kezdetét vette haláláig tartó folytonos vesszőfutása, melynek folyamatába nyújt betekintést a saját leveleiből és a hozzá intézett levelekből készített alábbi válogatás.¹

A megrázó dokumentumanyag az átalakulás elé tart tükröt, amely a magyar történetírás marxista szellemben történő átszervezését készítette elő a negyvenes-ötvenes évek fordulóján. Hajnal István, akinek semmilyen politikai bűn nem volt egyébként felróható 1945 előttről és csupán a koalíciós évek szolgálhattak későbbi üldöztetésének indokául, 1956. június 16-án bekövetkezett haláláig végig súlyos diszkriminációt szenvedett el. A tudós azonban ennek ellenére soha sem adta fel szakmai identitását; elemi anyagi gondjai és megroppant egészségi állapota ellenére igyekezett folytatni és ténylegesen folytatta is korábban megkezdett úttörő, ebben az időben immár komoly nemzetközi szakmai elismerést is keltő írástörténeti kutatásait. Talán éppen ez a nem szűnő szellemi aktivitás segítette őt abban, hogy testileg és lelkileg ne roppanjon össze, amire akkor került végül sor, amikor mondvacsinált politikai okokból a fiát börtönbe zárták, helyesebben Recskre internálták.

A MTA Könyvtára Kézirattárában őrzött levelezési anyagból készített összeállítással a Hajnal István Kör – Társadalomtörténeti Egyesület tagsága nevében is adózunk az idén ötven éve elhunyt nagy historikus emléke előtt, aki a magyar történetírást folytonosan modernizáló törekvéseivel készítette elő a talajt a társadalomtörténet-írás évtizedekkel későbbi hazai térnyerése előtt.

Gyáni Gábor

¹ Hajnal életének e szakaszáról is kimerítően beszámol Lakatos László: *Az élet és a formák. Hajnal István történelemszociológiája*. Budapest, 1996, 34–40; további részletekkel szolgál Huszár Tibor: *A hatalom rejtett dimenziói. Magyar Tudományos Tanács 1948–1949*. Budapest, 1995, 147; Glatz Ferenc: Hajnal István történetírása. In: Hajnal István: *Technika, művelődés. Tanulmányok*. (vál., s. a. r., bev. tan., jegyz.: Glatz Ferenc) Budapest, 1993, xviii–xix. /*Historia Könyvtár*/. Megjegyzem: Lakatos az idézett könyvében már közreadott néhány részletet három, a jelen válogatásban is olvasható, ezúttal azonban teljes szövegében közzétett levélből. Az itt közölt leveleket betűhív formában adjuk közre.

A címzett: Pach Zsigmond Pál
Ms 5385/70.

Kedves Barátom,

kérvényemet nyugdíjaztatásomért beadtam, s így most egy kissé szabadabban szólhatok Hozzád. Mert az utolsó esztendőben Ti is szükségét éreztétek annak, hogy tőlem ridegen elzárkózzatok, – s másrészt én sem állhattam elétek magyarázkodással a gyanúnak veszélye nélkül, hogy folyton rosszabbodó helyzetemben jóakaratosokat igyekszem kitaktikázni.

Ezért gondoltam már előre is e pillanatra, amikor előttek ismét szólhatok nézteimről, és különösen Előtted, akivel azelőtt módom volt időnkint nyílt eszmecserére.

Mindenekelőtt azt szeretném mondani, hogy a Pártbeliek magatartását velem szemben sosem éreztem gyűlölettől vezetettnek; sőt, ha szabad magamnak ezzel hízelegnem, bizonyos nobilis nagyvonalúságot is láttam benne.

Sajnos, engem is kötelezett a múltam. Úgy érte, hogy miután húsz évig profeszoroskodtam egy elmélettel, ami akkoriban sem hozott előnyt, csak kárt nekem, – igen gyanús tudományos jellemnek tűnhettem volna fel, s éppen a Párt tudósai előtt, ha hirtelen átfordulok a szigorú marxizmusra. Azt hiszem, nincs még egy magyar tudós, aki ilyen sajátos helyzetbe került volna, mert csak én hirdethettem előzőleg is bizonyos materialista s egyenlőségi elméleteket. Egyszer régebben, bizonyára nem emlékszel már rá, velem beszélgetvén Te mondtad, hogy sok tudósnál érted, hogy éppen azért nem csatlakoznak a kommunizmushoz, mert az hatalomra került, s épp a kommunisták előtt nem akarnak opportunistának látszani. Nálam fokozta ezt a belső kényszert többéves dékánságom emléke, szinte bizonyítanom kellett, hogy e volt közszereplésemet nem akarom ugródeszkának használni az érvényesülésre. Most azt hiszem, bármit is mondhattok rám, mégis úgy gondoltok rám, mint aki bizonyos becsületérzéssel és nyíltsággal inkább a maga kárát, mint hasznát kereste.

Sokkal többet helyeslek az egyetem átalakítása körül, mint talán Ti is gondoljátok. Azonban nyíltan megmondom most is, hogy véleményem szerint a szakképzés szempontjait, – ami speciálisan a történelmet illeti – erősebben lehetett volna érvényesíteni, az átalakulás veszélye nélkül. Az, hogy a munkás-parasztgyerekek túlnyomó tömegben kerüljenek az egyetemre, az én őseredeti koncepciómnak megfelel, – s ezt hirdettem előadásaimban már a múlt rezsim alatt is, ezért voltak olyan híveim, mint Erdei Ferenc, s mások, s ezért nem ellenségesek velem szemben ma sem kommunista volt tanítványaim.

A múlt évben egy cikket írtam, ami bizonyára végzetes volt számomra. Tudnék Sztálin-idézeteket hozni, amik meglepően támogatnák egyes fejtegetéseimet, a munka egyéni szférájának megőrzését, kiépitését illetőleg. Mindegy, cikkem kétségtelenül nem felelt meg a marxizmusnak. S mégis, hasonló gondolatok hirdetése, szerintem, nagy feszítő erővel hatna a nyugati polgári világra, a végső cél, az igazi egyenlőség-társadalom elérésére, amire ez a polgári társadalom egyelőre őszintén nem tudja rászánni magát. Egy évvel ezelőtt még nem hittem a világelleségeskedés mai kiélesülésében, azt gondoltam, a Szovjet fokozatos békés feszítőerővel is megváltoztathatja a szívósan ellenálló nyugati társadalmakat is. Ma már nem írnám meg a cikket, még ha veszélytelenül is tehetném,

mert átértem, hogy egy kemény hadiállapotban nincs helye különvéleménynek. Elméletileg is az a meggyőződés, hogy a Szovjethatalom megingadozásával elvesznék az emberiség végső reménye az egyenlőség társadalmának rövidesen való kialakításában.

Nekem most eléggé nehéz lesz az életem. De, amit mindig is úgy éreztem, hogy az üldözöttek sorsáért, szenvedéseiért én is felelős vagyok és ha nehéz sorsom, azokra gondolok, akiket a barbárság soha helyre nem hozható csapásokkal, veszteségekkel sújtott, – most is arra gondolok, hogy évszázadokon át milliók szenvedtek, az emberiségnek nagyobbik része, s hogy én úgy töltöttem ifúságomat, hogy mások nyomorúságát az élet rendelésének tartottam. Semmi igazságtalanságot sem érzek tehát magammal szemben, ha most, öregkoromra, engem is megpróbáltatások érnek.

– Valószínű, hogy eztán még kevesebbet találkozunk, mint eddig; de meg akartam mondani mindezeket Neked, az első pillanatban, amikor szabadon és gyanú nélkül tehetem, – mintegy a mai harcos világmozgalom tudós képviselőjét tekintve Benned. Levelem természetesen semmiféle választ nem igényel Tőled.

Igaz barátsággal

50. IX. 15.

A címzett: Révai József
Ms 5385/76

Miniszter Úr!

Tisztelettel kérem, hogy egyetemi tanári funkcióimtól felmentve, de egyetemi tanári minőségem megtartásával szolgálattételre valamely tudományos intézményhez beosztani szíveskedjék.

Ha ez nem lehetséges, úgy kérem nyugdíjállományba való helyezésemet.

Ez esetben azonban az lenne tiszteletteljes kérésem, hogy nyugdíjazásom megelőzőleg egy félévi fizetéses szabadságot engedélyezni szíveskedjék. E kérésemet azzal indokolom, hogy húsz éves egyetemi tanári szolgálatom idején soha semmiféle szabadságot nem kértem és kaptam, sem egészségi okokból, sem pedig tudományos vagy tanulmányi célokra; s tanári teendőimet mindig minden mulasztás nélkül buzgón teljesítettem. Azonkívül az utolsó három esztendőben szüntelen megfeszített kutatómunkát végeztem, abban a meggyőződésben, hogy tudományos életünk mindenkit fokozott teljesítményre kötelez. Életkoromnál fogva nyugdíjaztatásom után is kötelességemnek fogom tartani a tudományos kutató munkának teljes erővel való folytatását. Ezért érezném méltányosnak, ha előzőleg féléves szabadságon megpihenhetnék s törődött egészségemet helyreállíthatnám.

Igaz tisztelettel

1950. szept. 16.

A címzett: Erdey-Gruz Tibor
Ms 5385/11

Főtitkár Uram,

Fejér Lipót Bátyám közvetítette szíves üzenetedet, hogy az Akadémiához nyújtsak be előterjesztést, természettudomány- és technikatörténeti kutatással való megbízatásom ügyében. Mellékelem ez előterjesztést.

Közben az Egyetemi Ügyosztály vezetőjétől² szóbelileg úgy értesültem, hogy nyugdíjaztatásom esetén hivatalos beosztást fogok kapni az Országos Levéltárba; még nem alakult ki teljesen, hogy milyen feladatkörrel. Ez esetben természetesen nem szentelhetném magamat egészen az Akadémia megbízatásának, – ha ugyan a minisztérium nem egyesíti leendő levéltári feladataimmal. Mindazonáltal az ügy, amiről előterjesztésem szól, már évtizedek óta annyira lelkesen fekszik, hogy örömmel vállalnám, egyéb hivatalos munkám mellett, az Akadémia megbízatását ez esetben is, természetesen kisebb arányokban.

Igen köszönve szíves jóakarodat, maradok

igaz híved
H.I.

50. X. 7.

A címzett Hajnal István
Ms 5385/332

BUDAPESTI TUDOMÁNYEGYETEM
FIZIKAI INTÉZETE

Budapest, VIII. Puskin-utca 5–7.

Telefon: 135–036, 335–22

138–585

Institute of Physics
Budapest, University

Institut für Physik
Der Universität Budapest

Igen tisztelt kedves Barátom!

Nyugdíjaztatásod megindításának híre meglepetésszerűen ért és erősen lehangolt. Kedves személyedhez mindenkor a tisztelet és barátság szálai fűztek és fognak fűzni ezután is. Első két évem, melyet a Te dékánuságod alatt töltöttem, a Kar baráti együttérzésének legszebb két éve volt.

Kívánságodnak készséggel eleget teszek. Úgy Meszits mint Tolnai előtt tárgyilagosan ki fogom fejteni, hogy tervezett munkásságod nagyon hasznos és nagyon kívánatos volna, hiszen propagandaanyagának lehetne felhasználni annak demonstrálására, hogy az

² Tolnai Gábor

igazi dolgozókat a középkorban is inkább a gyakorlati élet műszaki problémái érdekelték mint az elvont vallási kérdések. Szívből kívánom, hogy előterjesztésemnek meg legyen a kedvező eredménye.

Igaz barátsággal üdvözöl

Novobátzky Károly

Budapest, 1950. okt. 16.

A címzett: Hajnal István
Ms 5385/172

FÖLDMÍVELÉSÜGYI MINISZTER

Kedves Barátom!

Leveled alapján érdeklődtem nyugdíjazásod ügyében és azt a felvilágosítást kaptam, hogy a felhívás ellenére ez csak az év végével fog megtörténni, viszont a levéltári beosztásod változatlanul áll és januárban realizálódni fog.

Budapest, 1950. október 28.

Barátsággal köszönt:
Erdei

A címzett: Tolnai Gábor
Ms 5385/102

K. B.

látván óriási elfoglaltságodat, nem akarlak személyes jelentkezéssel fölöslegesen zavarni, s így ezúton köszönöm meg szíves megnyugtató üzenetedet leendő levéltári alkalmazásomat illetőleg. Ha a féléves szabadság, – amit nem is ígértél, csak lehetségesnek mondtad, – nem is sikerült, mégis módom lesz pihenésre, amíg nyugdíjaztatásom adminisztratív elintézése lebonnyolódik.

Csupán az lenne a kérésem, hogy némi tájékoztatást kapjak leendő levéltári munkakörömet illetőleg. Szeretnék ugyanis kissé felkészülni rá, bizonyos programot összeállítani, hogy annak idején rögtön nekikezdhessenek az érdemleges munkának. Ha nincs kifogásod ellene, ez ügyben egy idő múlva a Levéltár főigazgatójához, Ember Győzőhöz fordulnék s megkérném őt, hogy alkalomadtán beszélje meg Veled ezt a kérdést.

Köszönettel, igaz barátsággal

Hajnal István

Bp. 1950. X. 31.

A címzett: Hajnal István
Ms 5385/333

BUDAPESTI TUDOMÁNYEGYETEM
FIZIKAI INTÉZETE

Budapest, VIII. Puskin-utca 5–7.

Telefon: 135–036, 335–22

138–585

Institute of Physics
Budapest, University

Institut für Physik
Der Universität Budapest

Igen tisztelt kedves Barátom!

Sajnos, nem jelenthetek jót. Tolnai Gábor értesített, hogy megbízásodat nem pártolhatja, mert nem látja biztosítottnak, hogy kutatásod a dialektikus materializmus szellemében folya. Az Akadémián most kerül sorra kérelmed. Amint biztosat tudok, értesíteni foglak. Itt az a kifogás, hogy munkáidban a Habsburg-uralommal rokonszenvezel.

Szeretném, ha következő híradásom kedvezőbb lehetne.

Baráti üdvözléssel

Novobátzky Károly

Budapest, 1950. nov. 9.

A címzett Hajnal István
Ms 5385/173

FÖLDMÍVELÉSÜGYI MINISZTER

4/1950.

Kedves Barátom!

Sajnos, azon költségvetési okokból nem lehet segíteni, hogy december elsejével nyerj beosztást a Levéltárba. Ellenben arról újólag biztosítottak, hogy december elsejével meg fog történni munkába állításod oly módon, hogy mint nyugdíjas egyetemi tanár, megfelelő pótlékkal kiegészítve a nyugdíjat, megkapod beosztásod a Levéltárba.

1950. december 2.

Erdei

A címzett: Tolnai Gábor
Ms 5385/103

Tolnay Gábor Osztályvezető Úrnak
K. Barátom,

szíves voltál azt üzeni, hogy e héten nem fogadhatsz, hétfőn esetleg megmondod, hogy fogadni fogsz-e s aztán szabadságra mész.

Ne haragudj, de tudnod kell azt, hogy amit én akarok kérdezni Tőled, az öt percedet sem veszi igénybe, s én vagy vagyok még annyi ember, hogy ezt az öt percet rám szánhas-sák, vagy pedig semmi nem vagyok s akkor nyugodtan meg lehet nekem üzeni, hogy mindaz, amit eddig ígértél, semmisnek tekintendő.

A levelet Hajnal István nem küldte el, helyette viszont az alábbi levelet írta Tolnainak:

1951. jan. 11.

Igen Tisztelt Kedves Barátom,

üzenetedből láttam, hogy nem találsz szükségesnek, hogy szabadságra távoztad előtt fogadj engem. Ezért csupán arra kérek, lennél szíves titkárságodon üzenetet hagyni számomra, szóban vagy egy sor írásban, hogy levéltári beosztásom késésének okai csupán adminisztratív természetűek-e s hogy biztosan számíthatok-e arra, hogy e beosztás januári érvénnyel megtörténik.

Igaz híved

Címzett: Pach Zsigmond Pál
Ms 5385/71

Kedves Barátom,

Havi jövedelmem így is, a nyugdíj és a tud. pótlék együtt, közel 1400 ft. Kevesen vannak az országban, akiknek ennél nagyobb a fizetésük. Mégis, baj volt az, hogy a múlt hónapokban nem tudtam, hogy ez összeghez kell véglegesen igazodnom; a prof.i fizetéshez képest mégis erősen le kellett szállítanom igényeimet. Azonkívül, mert rögtön hiv. beosztásról volt szó, a szokásos „rendelkezési állomány” 3 hónapos teljes fizetésétől is elestem, gyorsan lebonyolították nyugdíjazásomat. Jól esne természetesen, ha a mondott havi összegem felül is kaphatnék valamit, családomra [tekintettel], közeledve a 60. évhez, egészségem gyenge, s igen szeretném munkabírásomat még teljesen a tud.nak szentelni, amihez bizonyos anyagi könnyebbség szükséges. Mindezt azonban nem panaszként mondom, mert már így is, ahogy most vagyok, anyagilag s morálisan is megbecsültnek érzem helyzetemet.

Igen szeretném azonban – ha ltári beosztásom hibámon kívül keletkezett pusztai illúzióknak mutatkoznék – tető alá hozni írástört. munkámat. Fájna, ha új eredményeim elvesznének. Az utolsó években hatalmas lendülettel dolgoztam ezen; a részletek teljesen készen vannak, csak egybe kellene öntenem őket s már meg is vannak fogalmazva egy párívnyi összefoglalásban... (Itthoni éles kritika)

...Külföldön azért mégis új bizalom támadt, segítettek, főként nagyobbarányú okl. fénykép ingyenes megküldésével. Egyes tájékoztató összefoglalásomat le is fordították, egyeseket közölni is akartak, de én kértem, várjanak, amíg egészen készen nem leszek, teljes bizonyító anyaggal.

... Szükséges a haladáshoz az, hogy az élet materializált-technikált formákra – eszközökre rakodják rá.

A múlt években olyan volt helyzetem, hogy szinte kényszerültem arra, hogy első-sorban azt mutassam ki magamból, ami nem válik előnyömre a világ mai nagy megfordulásában, hanem csak káromra. Sokat lehetne erről beszélni. Dolgozott itt bennem a többévtizedes tudós múltak önérzete is. De igen erősen kötött többéves dékáni szereplésem is; oly módon, hogy amit akkor a mai idők szellemében cselekedtem, könnyen opportunistai alkalmazkodásnak tüntettek fel úgy a kommunista párt, mint a tud. közvélemény előtt. Ilyesmi iránt tán túlérzékeny voltam s kötelességemnek éreztem bebizonyítani, hogy súlyos időkben viselt szerepemet semmiképpen sem akarom a magam érvényesülésére felhasználni. A Párt mindig nagyvonalúan bánt velem, s ma is; viszont én, azt hiszem elmondhatom, hogy mindig nyíltan és becsületesen viselkedtem. Ha vannak is megrögzött véleményeim, én nem hiszem, hogy azok bárkit is akadályoztak volna szabad haladó fejlődésében, nemcsak most, hanem évtizedekkel ezelőtt se. Egyben teljesen egyek vagyunk; ha most, a világnak oly nagy szenvedései után sem lehet keresztül erőszakolni a társad.tud.nak teljes átalakulását a valóságos egyenlőség alapjára, – úgy elvész az emberiség utolsó reménye is és végső katasztrófa felé sietünk.

Kérlek, haagnál számomra üzenetet, hogy mikor mehetnék el válaszodért; én pár nap múlva érdeklődni fogok telefonon. Ha nem személyesen akarnál, rövid üzenetben hagyd válaszodat.

1951.III. 8.

A címzett: Pach Zsigmond Pál
Ms 5385/72

K.B.

igen sajnálom, hogy gyöngélkedésem miatt nem élhettem az alkalommal, hogy beszéljek Veled a kitűzött időben. Látom, oly erősen el vagy foglalva, hogy nehezen tudsz időt szakítani az ilyen beszélgetésre. Ezért, engeddd meg, írásban adom elő mondanivalómat, mégpedig igen bőven. Úgy gondolom, Neked is könnyebb, ha akkor veszed elő papíromat, amikor éppen egy kis időd van elolvasására.

Tolnai Gábortól hallom, milyen részed volt abban, hogy az Akad.tól megbízást kaptam kpkori tehn.tört.i adatok gyűjtésére. Ezt akarom mindenekelőtt megköszönni Neked, igaz melegséggel. Ez az akad. megbízás mindennél döntőbb számomra, mert részt ad a tört.tud. nagy újjáalakító munkájából. Anyagilag is fontos reám a tudospótlék; de végénem e kutatásokat honorárium nélkül is, csupán a megbízás morális jelentősége miatt is. Kérlek, ha alkalmad adódik, tolmácsolj Andics és Molnár E. prof.knak is hálás köszönetemet, mert nyilván az ő állásfoglalásuk volt a döntő az akad. határozatában. –

Nyugdíjaztatásomat elkerülhetetlennek láttam már jó egy éve. Azóta sem fordultam senkihez, nem igyekezvén magamat kimagyarázni. Csupán nagy érdeklődéssel kísértem munkátokat és sokat is tanultam belőle. Főként azt, amit én, nagyjából, hirdettem már 20 éve tanszékemen, azt túlságosan is tulajdonként kezeltem, holott nincs meggyőződéses tudomány a végrehajtás elszántsága nélkül.

Most beszélek tehát először magamról, mégpedig Hozzád, akihez tulajdonképpen Tolnai Gábor küldött. Amikor, szeptemberben nyugdíjkérésre felszólítottak, csupán egyes közlésekből értesültem, hogy mégis bizonyos megbecsüléssel kísérik sorsomat mérvadó helyeken. Ezért adtam be kérésemet az Akad.hoz; erre természetesen tudós barátaim is ösztönöztek, akik ismerték tehn.tört.i munkásságomat és a maguk szempontjából is kívánatosnak tartották, hogy azt, adatgyűjtéssel, folytathassam. Azután beszéltem Tolnai G.-al, az ügyosztály vezetőjével. Én nem tartottam semmire sem igényt, bár éreztem, hogy a Párt, mint mindig is, nobilesan akar kezelni engem. Nagy meglepődéssel hallottam Tolnaitól, hogy nyugdíjaztatásom tulajdonképpen csak módja annak, hogy a Ltárban rögtön beosztást kapjak, személyi pótlékkal, volt prof.i fizetésemet megközelítően, s hogy főként az okl.olvasásra tanítanám a Ltárban az ifjúságot. S hogy mindez felsőbb körök határozata; egy nevet is említett mai felsőbb [a levél szövege megszakad]

1951. III. 8.

A címzett: Hajnal István
Ms 5385/342

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETE
Budapest, VIII. Puskin-utca 26.
Telefon: 136–999

Budapest, 1951. március 13.

Hajnal István egyetemi tanár úrnak,
Budapest

Igen tisztelt Professzor Úr!

Elsőbbben is szíves elnézésedet kérem azért, hogy az elmúlt hetekben többször is hiába kerestél: azokban a napokban – különféle elfoglaltságok torlódása miatt – csak igen kevés

időt tölthettem az Intézetben és akkor is a legsürgősebb napi munkákat kellett elvégezni. Ezek után igen sajnáltam, hogy a megbeszélrt időpontban gyöngékedésed miatt személyesen nem találkozhattunk.

Szíves soraidat, Professzor Úr, nagy érdeklődéssel olvastam. Örülök, hogy úgy látod – amint a helyzet valóban áll is – hogy a Párt, valamint tudományos életünk vezetői mindenkor nagyvonalúan és nobilesan viselkedtek Veled szemben, megbecsülve értékes tudományos munkásságodat. Ezzel kapcsolatban csak azt mondhatom, hogy ez a magatartás – tudomásom szerint – semmiben sem módosult az utóbbi időben, s ez jutott kifejezésre akadémiai megbízásodban és a tudóspótlék megállapításában. Andics és Molnár elvtársaknak természetesen tolmácsolni fogom köszönetedet.

A technikatörténeti megbízást különösen jelentősnek tartom most, amikor az Akadémia, a 125 éves fennállásával kapcsolatos ünnepek alkalmával, programjába iktatta a magyar tudományok történetének megírását. Meggyőződésem, hogy a Te munkálataid, Professzor Úr, jelentékeny mértékben hozzá fognak járulni e vállalat sikeréhez. – Ami levéltári beosztásod kérdését illeti, erről egyáltalán nem vagyok tájékozva; még kevésbé áll az, mintha ügyeddel elsősorban én foglalkoznék. Erre én semmiképpen sem vagyok kompetens. Ez az ügy nyilván csak a VKM vonalán futhat és ott intéződik el.

Örömmel értesültem írástörténeti műved jelentékeny előrehaladásáról és ennek a munkának a kérdését rövidesen felvetem az Intézet Igazgatótanácsa, ill. a társulat vezetősége előtt. Az eredményről természetesen azonnal értesítelek.

Megköszönöm szíves soraidat,

őszinte tisztelettel
Pach Zsigmond Pál

A címzett: Domanovszky Sándor
Ms 4224/447

Igen Tisztelt, Kedves Sándor Bátyám,

szomorúan hallom, hogy a Méltóságos Asszony komolyan megbetegedett. Éppen Wellmann Imrétől, akivel tanácskozva úgy véltük, hogy talán terhetekre lennénk, ha elmenénk Hozzatok. Most főként azért írok, mert kaptam egy dékáni köriratot a „tudományok doktora fokozat” megkérvényezéséért. Felhívták más oldalról figyelmemet arra, hogy e címmel valószínű állandó honorárium fog járni. Ezért jónak látnám, ha nem mulasztanád el kérvényezését, nem pusztá külsőségről van szó, – valószínűleg.

Tiszteletteljes kézsókjaimat jelente, vagyok hűséges ragaszkodással tisztelő igaz híved

Hajnal Pista

1951. dec. 9.

A címzett: Domanovszky Sándor
Ms 4524/448

Igen tisztelt, Kedves Sándor Bátyám,

csak azt akarom sietve mondani, hogy én mégis írtam Erdei Ferencnek s gondolnám, jó lenne, ha Te is írnál. Már csak azért is, hogy a felsőbb helyeken is nagyobb hullámokat vessen ez az ügy, egész abszurdításában. Talán a jövőre nézve bizonyos mértékig megszi-
lárdítja ez a nem-aktív, de dolgozó tudósok helyzetét.

Egyébként ma a Levéltárban azt beszéltek, hogy Waldapfel József, másrészt pedig Elek Lajos egyszerűen adminisztratív baklövésnek mondták volna a tudósok nyugdíjának elvonását, amin az Akadémia sürgősen segíteni fog majd.

Én írtam egyébként Andicsnak, Molnár Eriknek, Bolgár Eleknek is, sőt Révai Józsefnek is. Csak a magam ügyében, nem mervén közösség-képviselőként fellépni, hiszen esetleg árthat is a dolog, nem ismerem hangulatukat, és évek óta – Bolgárt kivéve – nem is beszéltem velük.

Igaz tisztelettel és szeretettel

Hajnal Pista

1952. febr. 25.

A címzett: Révai József
Ms 5385/77. I.

Min. Úr!

Ismét bajban fordulok Min. Úrhoz, a Tud. Min. Biz. megtagadott tőlem minden tudós kvalifikációt. Ennek következtében megszűnt tudóspótlékom, szerény lehetőségem a további munkára. Én pedig szeretnék tovább dolgozni.

Az a híre, hogy ezúttal dékáni éveim „kommunista ellenes” magatartását kifogásolták főképen. Más oldalról akkoriban úgy vélték, hogy én voltam az, aki a Bölcs. Kart a „kommunisták szolgálatába” állítottam. Nem egy ember érdeklődött akkoriban nálam bizalmas-gúnyosan, hogy nem vagyok-e biztos párttag.

Valóság az, hogy számomra, mint ember, s tudós számára akkoriban a kormány volt az „érdekes”. Még füstölő romok között, még toll-papíros híjján, Miniszter Úrhoz intéztem első kimerítő irataimat a Kar helyzetéről, ceruzával, régi akták üres hátlapjain. Nem mint marxista, de mégis a jövődő perspektívák érzetében.

Ahogy akkoriban viselkedtem, 6–7 évvel ezelőtt, az ma nem ítéhető meg a mai helyzet szempontjából. Akkoriban, mint dékánnak, nem az volt a feladatom, hogy tudósainkat hirtelen és a valóság ellenére a kommunizmus híveinek tüntessem fel. Az volt a feladatom, hogy becsületet szerezzek tudósainknak, régen annyira meg nem becsült munkájuknak, s méltó emberies magatartásuknak a nácizmus idején. Nem használt volna akkor semmit a kölcsönös megértésnek, ha a Párt kívánságait mindig szó nélkül teljesítem. Lehet, hogy tévedtem egyben-másban. Nem hivatkozom most se, mint

akkoriban se, különböző „akadályokra”, talán a Kar ellenállására. Ma is úgy érzem, hogy akkoriban úgy kellett cselekednem, ahogyan cselekedtem. Itt van egyik legkiáltóbb példa: Miután több kommunista professzor megválasztását tőlem telhetőleg segítettem, Fogarasi Bélát nyíltan elleneztem. Miért? Fogarasi elkövette a nemcsak taktikai, hanem emberi hibát is, hogy következetesen és sorozatosan, nyilvános előadásokon, teljesen értéktelennek, sőt korruptnak, jellemtelennek állította be éppen azon tudósainkat, amelyek a mi karunk körében működtek. Egyik tudósunkat különösen támadta; de nem ez volt a hiba. Hanem az, hogy a katasztrófa idején, a testi-lelki szenvedések idején le akarta alázni mindnyájunk egész tudományos múltját, megtagadni tőlünk minden becsületet. Miért nem támadta a természettudósokat, az orvosokat, fizikusokat? Miért éppen minket, a legnagyobb kínnal, lebecsüléssel küszködőket, egész életünkön át? Akik ennek ellenére is fenn tudták tartani e kicsiny országban európai nivón a tudósok sokféle ágazatait, végtelen nehézségek között is?

Szerintem ez nagy hiba volt; s a Párt aztán nem is ezt az utat követte. Nemcsak erkölcsi kötelességünk volt ezek után, hogy Fogarasi jelölésének ellenálljunk, hanem az önfenntartás kérdése is; nem igazolhattuk őt, mi önmagunk, a mi elítélésünkben, megválasztása által. Később ő maga is megismerkedett a mi életünkkel is, úgy látom, mértően s sokszor segítően viselkedett. Ami engem illet, én nem titkoltam, hogy ellenzem megválasztását, de propagandát nem csináltam ellene, ismertem úgysis a Kar felfogását. Annyira nem dolgoztam ellene, hogy a végső szavazás alkalmával – sokan emlékeznek rá, – általános feltűnést keltett a Karban, hogy én Fogarasi ellen foglalkozok állást.

Ez csak egyik példa a sok közül. Ha elleneztem valakit, akkor gyakran jobb szolgálót tettem a kölcsönös megértésnek, mint ha ijedt opportunistussal behódoltam volna. Bizonyára most se vagyok igazi jó marxista; de könnyű annak, aki azelőtt sose foglalkozott a társadalomfejlődés kérdéseivel, s akit most szabadon kaphat meg a marxizmus tudományos rendszere. De nehéz nekem negyvenéves tudós munka gondolatait nyom nélkül lemosnom magamról. Ha az Első gépekről szóló cikkem 1949-ben általános felzúdulást keltett ellenem,³ úgy gondolni kell arra is, hogy én e tárgyról már 1939-ben is előadást tartottam az Akadémián, rendes tagságom székfoglalójaként. Díszes közönség volt jelen, nem miattam, hanem mert Hegedűs Lóránt is felolvasott azon az ülésen. Főhercegek, püspökök, szakírók stb. előtt beszéltem arról, hogy a gép nem lehet magántulajdon. Utána fagyos csönd, elmaradt az ilyenkor obligát gratuláció, mintegy bojkotálva ültem egyedül a padszéken, s rám ragadt aztán a „neomarxista” gúnynév. Ha tehát 1949-ben közlésre is adtam a régi fejtegetéseimet, lehetett abban tudós okvetetlenkedés, de politikai szándék semmi.

Mindenesetre átláttam, hogy beszédemről joggal többoldalú hivatalos biztatást kaptam, hogy tudományos munkámra továbbra is teljes mértékben számítanak. Boldog voltam a megtisztelő megbízatásért, hogy a Kossuth-Emlékkönyvbe írjak. Ifjúkorom óta nem dolgoztam olyan odaadással, mint e tanulmányon; éles kritikus lektorom volt, aki mégis igen hízgelően beszélt eredményeimről. Amit magam sem hittem volna addig,

³ Hajnal István: Az első gépek. *Válasz* 1949, 357–371. Újabb kiadása Glatz Ferenc kommentárjának kíséretében Hajnal 1993: 453–472.

sikerült bebizonyítanom, Kossuth és Batthyány valóságos magyar külügyminisztériumot szerveztek, rákényszerítették az udvart is azok elismerésére; s a magyar sarokból fel akarták forgatni egész Európát. – Úgy hallom, ma az Emlékkönyv koncepciója átalakult; de pár héttel ezelőtt még elfogadták közlésre tanulmányomat, sőt a jövő évre egy külön kötettel is meg akartak bízni, vagy meg is fognak bízni a 48-as külügyminisztérium történetéről.⁴

Ugyanekkor készen volt már és az Akadémiához benyújtottam nagy munkámat, amelyben bizonyítom, hogy a középkorban, a szóbeliség kora után, az új európai folyóírás az egyetemi oktatás kereteiben alakult ki, nem pedig vidékről-vidékre terjedéssel. Kelet-Európa népei nem maradtak el e szempontból több emberöltővel a nyugat mögött, mint azt eddig hitték. A kérdésnek óriási a jelentősége a középkori fejlődés menetének megismerése szempontjából; az oklevélírással százazrei nyernének egészen új forrásértéket. Már egy 1921-ben megjelent írásomban felvettem ezt az elméletet.⁵ Alig van ország Európában, ahol a folyóiratok meg ne emlékeztek volna róla. De olyan újszerű gondolat, hogy tartózkodással, kritikával. 1945-ben egy német szakkönyv cáfolta elméletemet. 1947-ben egy párizsi kongresszuson a legjobb paleográfusok vonták kétségbe. A következő évben a legfőbb francia [szakértő] Pesten is járt, s itt a mi köreink előtt nyíltan hangoztatta, hogy nem valószínű és sohasem lesz bizonyítható az írásoktatás ténye a középkori egyetemeken. Itthon a mi legjobb szakemberünk, bold. Szentpétery egyetemi előadásain is cáfolta elméletemet. Nagy nehéz körülmények között dolgoztam hát éveken át, éjjel-nappal tudós reputációm megvédésére. Hogy oklevél-mikrofilmekhez jussak, kutatásaim egy-egy szakaszáról tájékoztatókat küldtem külföldi levéltárakhoz. Némi vonakodás után, tájékoztatóm hatására, szívesen küldtek mikrofilmeket, ingyen; a párizsi Archives de France magában többszázat kieszközöltek számomra könyvkölcsönzők és Akadémiák útján.

1950 végén megkertem a párizsi Archivest, küldje át tájékoztatómat a francia szocialistáknak, akik ellenem nyilatkoztak. Irataimat úgy látszik körözték, mert csak ez év elején érkezett válasz a Sorbonne paleográfia professzorától, mások megbízásából is. A válasz nyíltan és határozottan elismerte, hogy igazam van: Sikerült tökéletesen bebizonyítanom az írásoktatás tényét a középkori egyetemeken. Sőt, felajánlották, hogy tájékoztatómat cikksorozatban publikálják a szakfolyóiratokban. Én azt válaszoltam, hogy egy jobb munkám van készen, amit az Akad.hoz nyújtok be kiadásra. Ha elfogadtatnak, csak arról lehet szó, hogy e munkám előzetes ismertetéseként jelenjék meg odakinn egy beszámolómmal. Így is történt; a Brüsszelben minden világnyelven megjelenő nemzetközi paleográfiai folyóirat,

⁴ Hajnal 1952 elején készült el a Kossuth külpolitikája 1848-ban című, a Kossuth Emlékkönyvbe szánt terjedelmes tanulmányával, melyet az Emlékkönyvből végül kihagytak. Amikor Hajnal 1955-ben megkapta a tudományok doktora fokozatot, lehetségesnek tűnt a kézirat megjelenítése, amely azonban a szerző halála után, az Akadémiai Kiadó Értekezések a történeti tudományok köréből című sorozatában látott végül napvilágot. (Hajnal István: *A Batthyány-kormány külpolitikája*. Budapest, 1957:) Lásd Urbán Aladár: Előszó: Hajnal István és az 1848. évi magyar külpolitika. In: Hajnal István: *A Batthyány-kormány külpolitikája*. (s. a. r. Urbán Aladár) Budapest, 1987. (Második kiadás)

⁵ Hajnal István: *Írástörténet az írásbeliség felújulása korából*. Budapest, 1921.

a Scription közli tanulmányomat, ami már szedés alatt is van.⁶ A szerkesztő külön is biztosított arról, hogy lapja a Szovjetunióban s a népi demokráciákban is el van terjedve; s hogy az ottani tudósokkal is kapcsolatban állnak.

Minden kezesség megvan tehát arra, hogy munkámat, ha az Akadémia kiadja, odakinn igen komolyan fogadják. Szükségem volt e kezességre, az előző éles kritikák után; nagy baj lett volna, ha Akadémiánk kiadványát elítélően fogadja a nemzetközi tudomány.

Miniszter Úr, kérem, ne vegye rossz néven, ha saját munkám értékét túlzottnak látván és kiemelem: olyan eredményről van itt szó, amellyel nemcsak a szűkebb tudomány fog világszerte foglalkozni, hanem amelyről idővel még az iskolai tankönyvek is meg fognak emlékezni.

Az Akadémián úgy látszik, jóakarattal kezelik kérésemet, amelyről Molnár Eriket, Andics Erzsébetet, Waldapfel Józsefet külön is tájékoztattam.

Azonban, Miniszter Úr, éppen a pillanatban, mikor több évtizedes küzdelem után [munkám] érvényesülését látom, jött kirekesztésem a kvalifikált tudósok sorából.⁷ Én úgy érzem, ez nem a mi tudós kommunista történéseink állásfoglalása. Ezért fordulok ügyemben egyenesen Miniszter Úrhoz is, régi politikai kifogásokat sejtve. Keserves dolog lenne, ha tudós munkámat be kellene szüntetnem. Fájdalmas dolog, ha látnom kellene, hogy egy igen jó magyar kezdeményezés eredményeit ismét idegen tudósok fogják értesíteni és tovább vinni.

Arra kérném Miniszter Urat, szíveskedjék valami módon odasegíteni, hogy munkámat folytathassam, testi-lelki gondok nélkül; mert már 60 éves vagyok s éppen gyöngye egészségű. Ha csak egy esztendő is kapok a biztos és gondnélküli munkára, kezeskedem olyan eredményekről, amelyekre a mostani Olimpiához hasonlóan büszkén fog tekinteni kormányzatunk. Úgy látom tudós társaim, akik közelebről ismernek engem, megbecsülnek engem és mindnyájan kívánják munkásságom folytatását és szeretnének segíteni is ebben. Az írástörténet csaknem exakt tudomány, nincs semmi politika benne; én ez tán csak e területen kívánnék dolgozni. De a gondtalansághoz hozzátartozik a barátság is; akkor, amikor minden tudós társam, aki közelebről ismer, rokonszenvet mutat irántam, még ha politikai kifogásai is voltak a múltban ellenem, – ne deklaráljanak mesterségesen ellenfélnek, engedjék meg, hogy baráti munkatársként vegyek részt más tudományos törekvésekben.

Hosszú iratomért elnézést kérve, maradok Miniszter Úrnak
igaz tisztelő híve

1952. aug. 16.

⁶ István Hajnal: Universities and the Development of Writing in the 12th-13th Centuries. *Scriptorium. International Review of Manuscript Studies*. 1952, 177–195.

⁷ A Tudományos Minősítő Bizottság nem ismerte el Hajnalt nagydoktornak.

A címzett: Révai József
Ms 5385/78

Miniszter Úr!

Engedje meg, hogy még egyszer Min. Úrhoz fordulhassak.

Még ez egyszer alkalmatlankodom.

Az egész esztendő hatalmas munkában töltöttem; az Akadémiához egy közel 300 lapos kéziratot nyújtottam be. Jó részét hivatalosan lektorálták is már. Egyrésze kiadásra is kerül a jövő év folyamán.⁸

Az Akadémia augusztusban 3000 ft-ot adott kutatásaim támogatására; most pedig 2000 ft- előleget a szerzői honoráriumra. Ezzel mindmáig biztosítva volt tudományos munkám folyása.

Előttem áll az új esztendő. Bízom abban, hogy az Akad. időnként megújítja támogatását.

Azonban, Miniszter Úr! Igen nehéz a munkás elmélyülés, ha párhavonkint újra s újra folyamodnom kell segítségért. Az Akad. lehetőségei a publikációra sem állandóak.

Hivatkozom hosszú és bizonyára nem eredménytelen tudományos múltamra. Hivatkozom az elmúlt esztendő óriási erőfeszítéseire.

Augusztusban megszüntették havi tudospótlékomat; megvontak tőlem minden tudósminősítést. Nem tehetek róla, de úgy érzem, hogy nem szolgáltam rá erre. Mindazonáltal nem múlt teljesítményekre akartam hivatkozni; nagy erőfeszítéssel új eredményeket akartam felmutatni, s úgy érzem, ez sikerült is.

Az Akad.hoz ennek alapján folyamodást adtam be havi tudományos visszaállításáért s tudományos dolgozói minőségem elismertetéséért.

Kérem, Miniszter Úr, szíveskednék támogatni e törekvésemet, hogy bármily szerény minőségben is ismét a tud. dolgozók közt foglalhassak helyet.

Andicsnak, Molnárnak is írtam erről.

Az Akad. egyelőre csak kis részét adja ki munkámnak; hadd legyen oly érzésem, hogy szívesen s örömmel s hasznosnak látják, mert különben szárnyaimat veszem.

1952. XII. 18.

A címzett: Révai József
Ms 5385/79

Miniszter Uram!

Engedd meg, hogy figyelmedet saját ügyemben igénybe vegyem; körülményeim kényszerítenek rá. Befejezetlen nagyarányú írástörténeti munkámat, amely a Te szíves párt-

⁸ István Hajnal: *L'Enseignement de l'écriture aux universités médiévales*. Budapest 1954. (Studia Historica Academiae Scientiarum Hungariae, 7.)

fogásod révén is, az Akadémia kiadásában fog megjelenni s most fordítás alatt van. De egyáltalán, hat éve, s különösen nyugdíjazásom három éve alatt, oly megfeszített tudományos munkát végeztem, ami csak egy emberi erőből kitelik. Nem ez indít azonban jelen kérésemre, hanem kényszerítő körülményeim. Egy borzalmas tél után, amelyet magam is, de különösen feleségem, nehéz betegségekkel töltöttünk el, most is állandó betegségekkel küszködünk; feleségem veszélyes pajzsmirigy-túltengést szerzett, magam régi szívbajommal vesződöm. Szíves pártfogásokkal kapom az Akadémia havidíját kutatásaimra; így nyugdíjammal együtt van mintegy havi 1500 forintom. De a megélhetés is nehezebb lett, s főként betegséggünk miatt, a diéták, orvosságok költségei teszik nehezzé. Azt hiszem, kevés tudósunk van, aki oly szilárd optimizmussal dolgozott, mint én, mindinkább súlyosbodó helyzetem ellenére is. De még csak gyógyító üdülésre sincs módunk, holott egyedül egy magaslati kúra segíthetne rajtunk. Nap-nap után attól kell tartanom, hogy különösen feleségem betegsége, csontbőrig lefogyván, tragikussá válik. Ezért vagyok kénytelen Hozzád folyamodni, mint Miniszteremhez, kérve helyzetemnek végleges rendezését. Bízom abban, hogy munkám becsületet fog hozni tudományunknak külföldön is; de hiszen még megjelenéséig is eltelhet egy félesztendő s egy újabb esztendő addig, amíg sikere külföldön is mutatkozhat; s addig mi rajta veszthetünk.

Engedd meg, hogy hivatkozhasam arra, hogy nyugdíjazásom alkalmával a Miniszterium nevében Tolnai Gábor, az egyetemi ügyosztály vezetője, többszörösen közölte velem, hogy csupán az egyetemi oktatásban nem vehetek részt, egyébként pedig anyagilag teljesen megtartom professzori helyzetemet, oly beosztást kapok, amely egyetemi tanári fizetésre egészíti ki nyugdíjamat. Ezt közölte az ügyemben érdeklődő rektorral, Waldapfel Imrével is. Hivatkozott Tolnai magas politikai tényezőkre, köztük Révai Józsefre is, akik elhatározása ugyancsak az, hogy tudományos munkám teljes mértékben biztosíttassék, professzori dotációm megtartásával. Ugyanezt közölte Tolnai Erdei Ferenc miniszter úrral is, aki ügyemben nála többször érdeklődött. Hosszú hónapokig az maradt Tolnai álláspontja, hogy a kérdés csak adminisztrációs okok miatt húzódik.

Amint magatartásom bizonyítja, én ettől függetlenül elsősorban új tudományos eredményekre akartam alapítani sorsomat; nem panaszkodtam, amikor végre is kitűnt, hogy az egyetemi tanári fizetés helyett csak akadémiai tudóspótlékot kapok, amilyen pótlékot akkor a rendes fizetésen felül kaptak mások, aktív állásban levők is. Mindenfelől megbecsülést tapasztaltam tudományos múltam iránt, a modern kezdeményezések iránt, amelyekkel évtizedek óta egészen új irányokba igyekeztem fordítani a magyar történettudományt. Ez a megbecsülés, úgy veszem észre, ma sem változott. De, többéves dékáni működésem következtében, viták keletkeztek személyem körül; egy világtörténeti katasztrófa pillanatában lehetetlenség volt úgy viselkedni, hogy ellentétek ne maradjanak hátra. Így történt meg az, hogy a tudományt annyira megbecsülő rendszerünk oly nagylelkűen bánt számos tudós társammal, olyanokkal is, akik talán kevesebb érdemet szereztek munkájukkal, mint én. Én pedig, óriási munkás erőfeszítésemmel, csak azt tudtam elérni, hogy valahogyan megtarthassam kezdeti helyzetemet, ne vonják meg tőlem megélhetésem alapjait. Összegszerűen nem csökkent javadalmazásom. Sőt a múlt télen 2000 ft. előleget is kaptam munkámra - igaz, hogy ezzel szemben egyhavi javadalmazásom kiesett. Hálám azok iránt, akik mindig segítettek, amikor létalapom veszélyben volt, változatlan és örök.

De az összecszerűséggel szemben a megélhetés nehezebb lett; s főként a betegségek és a megfeszített munka felőrölték idegeimet. Feleségem teljesen munkaképtelen, még a házi munkára is. Egy öreg háztartási alkalmazottat is el kell tartanom, aki huszonegynéhány éve van nálunk, maga is epe- és pajzsmirigy betegségben szenved, másutt nem tudna munkát vállalni. Az volt az elhatározásom, hogy akkor kérem helyzetem rendezését, ha megjelenendő munkám már kézzelfogható sikereket mutathat fel. Anyagilag e munkám megjelenése sem használ sokat, hiszen csak a leszállított, ívenként 400 ft. honorárium jár érte, fordításról lévén szó; s ez a még megmaradt 2400 ft. is talán csak egy félév múlva lesz esedékes. Ezért kérnék Miniszter Uram, vedd már most elő ügyemet.

Amin dolgozom, az iskolatörténet, egészen új, írástörténeti módszerekkel. Én azt hiszem, ez a munka megérdemli azt, hogy ne csupán az Akadémia támogassa, hanem a Közoktatásügyi Minisztérium is úgy kezelje, mint pedagógus-munkát, az oktató munka járulékát és segítségét. Az egyetemi tanár törzsfizetése tudtommal 2400 ft havonta. A Minisztérium eredeti álláspontja szerint ennyire egészítették volna ki nyugdíjamat – mert hiszen nem gondoltam soha arra, hogy az egyetemi tanársággal járó egyéb jövedelmeket is számba vegyék. Most, mint helyzetem végleges rendezését, azt kérem csupán, adjon a Minisztérium is állandó megbízást iskolatörténeti munkámra, havidíjjal; ha nem is a 2400 ft.ra egészítve ki nyugdíjamat és akadémiai pótlékomat, de talán havi 700 ft. díjjal, ami kb. 2200 ft összjavadalmazást jelentene számomra.

Legyen szabad hivatkoznom arra, hogy ha nyugdíjazásom alkalmával valami más, gyakorlati alkalmazást vállaltam volna, ma már bizonyára jelentékenyen több jövedelem lenne, mint ami van nehéz tudományos munkásságommal. S azonkívül biztosított lenne helyzetem. Mert így, ahogy vagyok, minden tudományos megbecsülés ellenére is, gyakorlatilag csak a nyugdíjas kategóriába tartozom. Üdülő kúrára, beutalásra, nem számíthatok. S bizony sokszor morálisan is el kell túrnöm egyet-mást. Magasabb vezetőink megbecsülnek; de szélesebb körökben néha előírásosnak vélik a ridegebb bánásmódot. Általában véve mindenütt nagy előzékenységet tapasztalok, sőt éppen a jó pártemberek a legelőzékenyebbek velem szemben; de gyakran előfordult már, s mindig tartanom kell tőle, hogy néha, még kutatómunkámmal összefüggésben is, rendreutasítóan, néha sértően is bánnak velem mások. Mindezekről soha senkinek sem panaszkodtam; határtalan volt tudományos optimizmusom. Félek azonban, hogy most már nem bírom tovább, összeroppanok. Éppen teljesítményeim tetőpontján; s amikor kikerül kezemből sokéves munkám eredménye, aminek sikeréről meg vagyok győződve; aminek sikerét már előre is jelzi a külföldnek érdeklődése is.

Azt kérném tehát, hogy a Minisztérium megbízatása, a havi díjazás emeljen fel engem az elismert aktív dolgozók sorába; hogy kapjak igazolványt arról, aminek alapján jelenthessem be magamat a Társadalombiztosítónál is. Hiszen reggeltől-estig dolgozom, közcélú munkán; miért ne lehessen elismert dolgozó?

Természtudós kollegáim, akiknek meg kellett válniuk az egyetemről, tudtommal mind ilyen helyzetben vannak; s anyagilag még sokkal jobb helyzetben, mint amiért én most folyamodom. Elmúltam 60 éves; mint nyugdíjas, nem esem már semmiféle fizetéskorlátozás alá. Talán akadna számomra más, gyakorlati mellékfoglalkozás is, amivel elég könnyen megkereshetném a havi 700 ft.t, amit kérek. De amíg csak lehet, ragaszkodom

a tudományhoz; s az az érzésem, hogy tudományos vezetőségünk is ezt tartja helyesnek. Még csak levéltári iratok oldalszámra díjazott másolásával is megkereshetném a havi 700 ft.-t. Vannak nyugdíjasok, akik ilyen másolással anyagilag jobb helyzetben vannak, mint amennyit nekem az akadémiai havi díj juttat, összehasonlíthatatlanul nagyobb és magasabbrendű munkával. Mihelyt azonban ily irányba fordulnék, megzavarodna egyenletes és elmélyülő tudós munkám, egy életnek tapasztalata, felkészültsége veszne kárba.

Bízom abban, Miniszter Uram, hogy lojálisnak tartod kérésemet és méltánylod azt, hogy helyzetem végleges rendezésére törekszem; amíg nem késő számomra. Egyébként pedig bízom abban is, hogy egy-két rövid esztendő alatt sikerül majd, munkám eredményeivel, visszaszereznem elismert tudós pozíciómat s ez majd igazolja azt, hogy a Minisztérium addig is talált módot s lehetőséget munkaképességem fenntartására.

Kérésemről tájékoztatni fogom Andics Erzsébet professzort is, aki mindig nagy megértéssel kezelte ügyeimet.

Engedd meg, hogy pár nap múlva titkárságodon érdeklődjem szíves válaszod után.
Maradok, Miniszter Uram, hálás köszönettel és igaz tisztelettel

Hajnal István

Budapest, 1953 júl. 19.

A címzett: Hajnal István
Ms 5385/177

OKTATÁSI MINISZTER
Hajnal István úrnak
BUDAPEST
XII. Városmajor u. 26/c.

1754/1953.E.G.T./Dné.

Hivatkozással folyó hó 22.-én kelt leveledre értesítelek, hogy tudományos kutatás kérdéseivel jelenleg a Minisztérium nem foglalkozik.

Kutatói minőségben való foglalkoztatás teljes egészében az Akadémia hatáskörébe tartozik.

Azt a kérésedet tehát, hogy tudományos dolgozói minőségben nyerjél alkalmazást a Minisztériumnak nincs módjában teljesíteni.

Budapest, 1953. július 24.

Erdey-Gruz Tibor

P.h.